

the problem of pedagogical ethics and tact. Pedagogical essence of the future primary school teachers' communicative culture is revealed through his/her communicative activity associated with the process of pedagogical communication organization. There is a system of social norms and rules in the structure of the primary school teachers' communicative culture; knowledge and mastering of communicative norms and rules; knowledge of individual characteristics of junior schoolchildren, knowledge of their own communicative qualities; ability to control the communicative situation; the system of spiritual values and valuable attitudes towards primary school students; products of material and spiritual labour, communicative ideal.

Key words: communication, culture, communicative culture, junior schoolchildren, elementary school teachers, vocational training.

УДК 378.14

Товканець Ганна Василівна,
доктор педагогічних наук, професор,
Мукачівський державний університет, м. Мукачеве

МОВНА ОСВІТА В СТРУКТУРІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

В статті розглядається проблема мовної освіти в структурі професійної підготовки майбутнього педагога. Визначено, що мовна підготовка в умовах вищої школи є багатоаспектним феноменом, сутність якого розкривається в історико-культурному, інституціональному, системно-структурному аспектах. Підкреслено, що зміст мовної підготовки майбутнього вчителя початкової школи полягає у формуванні комунікативної компетентності, здатності до розуміння чужих і продукування власних програм комунікативної поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування, активній взаємодії з іншими мовленнєвими суб'єктами, уміння володіти різновидами стилів мовленнєвого спілкування в ситуаціях запобігання та врегулювання конфліктів. Зроблено висновок, що мовний освітній простір на сьогодні вбачається організованим у такий спосіб, щоб у ньому відобразилася мовна політика, яка б сприяла зміцненню позицій рідної мови, відкривала нові можливості для особистісного розвитку та професійного становлення особистості.

Ключові слова: мовна освіта, майбутній педагог, професійна підготовка, комунікативна компетентність.

Постановка проблеми. Розвиток сучасної освіти робить усе актуальнішим вирішення проблеми оцінки професійності педагога, рівня його професійної компетентності, перспектив кар'єрного зростання, можливостей педагогічного удосконалення. Культурна спадщина народу та мовна підготовка є важливим компонентом педагогічної готовності майбутнього вчителя, джерелом інтелектуального й духовного збагачення, поштовхом до творчої діяльності, самоствердження й усвідомлення себе як визначального суб'єкта впливу на мислення і свідомість дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми формування мовної культури знаходяться в центрі уваги багатьох науковців (Н.Бабич, О. Біляєв, М. Вашуленко, Л. Варзацька, Н. Голуб, А. Коваль, Н. Лазаренко, В. Мельничайко, Л. Паламар, М.Пентилюк, О.Попова, Г. Сагач, Г. Ткачук та ін.). На основних загальнодидактичних та лінгводидактичних принципах навчання зосереджують увагу М.Пентилюк, А.Нікітіна, О.Горошкіна, спираючись на лінгвістичні, педагогічні та психологічні розробки вітчизняних та зарубіжних вчених, чинні державні документи в галузі мовної освіти. Проблему професійної підготовки майбутніх педагогів та формування їх комунікативної компетентності досліджують сучасні українські вчені: І. Бех, В. Бобрицька, В. Будак, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Луговий, Е. Лузік, В.Кузь, О. Олексюк, О. Пехота, Л. Пуховська, С. Сисоєва та інші. Багато вітчизняних та зарубіжних дослідників акцентують увагу на культурі мовлення педагога та особистості загалом. Референтна рамка Європейського профілю мовної педагогічної освіти [6] включила 40 дескрипторів, що складають комплекс компетенцій європейського педагога з точки зору його професійної підготовки. В сучасному соціально-економічному міжнародному просторі мовна освіта педагога, зокрема вчителя початкової школи, набуває нового змісту, що і стало предметом нашого дослідження.

Меті статті: обґрунтувати роль і зміст мовної освіти у структурі підготовки вчителя початкової школи.

Результати дослідження. Проведені міжнародні дослідження в Саутгемптонському університеті на замовлення Європейської Комісії внесли значний вклад в обґрунтування Європейського профілю мовної педагогічної освіти [5; 11], у якому виокремлено ознаки такої освіти:

знання і розуміння: методика навчання мови, діяльнісні методи та засоби; розвиток критичного і пізнавального підходів до викладання і навчання; знання мови; застосування інформаційно-комунікаційних технологій у педагогічному процесі, а також для планування власної діяльності, організації діяльності та

використання ресурсів, пошукові вміння; застосування різних способів оцінювання і фіксації освітніх результатів студентів; критичне оцінювання програм, адаптованих до національних або регіональних особливостей, з точки зору досягнення цілей та розв'язання завдань і досягнення результатів; теорія і практика внутрішнього та зовнішнього оцінювання програми;

стратегії та вміння: способи адаптації педагогічних підходів до педагогічної ситуації та індивідуальних потреб студентів; критичне оцінювання, розвиток і практичне застосування дидактичного матеріалу і засобів навчання; методика навчання; розвиток рефлексивної практики і самооцінки; розвиток самостійності у стратегії вивчення мови; способи збереження і підвищення безперервності особистої мовної освіти; практичне застосування навчальних планів і програм; об'єктивність спостереження та експертна оцінка; розвиток співпраці з освітніми установами країн, мова якої вивчається; пошукова діяльність; включення до навчальних досліджень; змістовне та мовно-інтегроване навчання; використання Європейського мовного портфелю для об'єктивної самооцінки;

цінності: соціальні та культурні цінності; різноманітність мов і культур; важливість вивчення та навчання іноземних мов і культур; навчання на засадах європейської співдружності; навчання командної діяльності, співпраці та взаємодії всередині і за межами шкільного навчання; важливість здобуття освіти протягом усього життя.

У професійній підготовці майбутнього педагога варто врахувати, що динаміка суспільного життя країни і пов'язані з нею перетворення, міждержавна інтеграція в сфері освіти, доступ до інформаційного багатства, до якісної освіти в країні і за кордоном викликають суспільну потребу в оволодінні сучасними мовами. Основні функції, які виконують сучасні мови в суспільстві, полягають у : встановленні взаєморозуміння між народами - носіями різних мов і культур; забезпеченні доступу до різноманіття світової політики і культури, в тому числі і за допомогою засобів нових інформаційних технологій.

Мовна освіта виступає як важливий інструмент успішної життєдіяльності людини в полікультурному і мультилінгвальному співтоваристві, як важливий засіб, який формує свідомість особистості, її здатність бути соціально мобільною в суспільстві і вільно «входити» у відкритий інформаційний простір. Мовне різноманіття і різноманіття культур розглядаються в даний час як один з найбільш цінних елементів світової і європейської культурної спадщини і як філософія міжкультурного соціального взаємовпливу.

Мовна освіта як процес є сукупністю його чотирьох рівнозначних сфер: «вчитель» – «учень» і «навчання мови» – «вивчення мови». Школа покликана допомогти кожній дитині усвідомити свій індивідуальний шлях оволодіння як рідною, так і нерідною мовою, стимулювати її до прояву власної активності (розумової, мовленнєвої, мисленнєвої, творчої), а вчителю – до творчого здійснення своєї професійної діяльності з метою якісного досягнення поставлених завдань.

Аналіз наукових джерел [3; 7; 9; 10] дає підстави зробити висновок, що мовна підготовка в умовах вищої школи є багатоаспектним феноменом, сутність якого розкривається в кількох площинах. В історико-культурному плані мовна освіта і мовна підготовка належать до базових архетипів європейської культури і найтісніше пов'язані з парадигмою релігійної освіти. В інституціональному плані мовна освіта і мовна підготовка виникають як одна з підсистем національних освітніх систем, що забезпечує формування необхідних практико-орієнтованих компетенцій в системі гуманітарної природничо-наукової і технічної освіти. У системно-структурному аспекті мовна підготовка є сукупністю варіативних моделей, які відрізняються за національно-культурними ознаками, професійними вимогами, а також організаційно-управлінським і навчально-методичним забезпеченням.

Зміст підготовки вчителя початкової школи щодо мовної та мовленнєвої підготовки включає сукупність різних предметів, завдання яких полягають у формуванні комунікативної компетентності педагога, здатності спілкуватися державною мовою на офіційно-діловому рівні, володінні навичками нормативного літературного мовлення (усною та писемною формою) в різних сферах комунікації, здатності до розуміння чужих і продукування власних програм комунікативної поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування, активній взаємодії з іншими мовленнєвими суб'єктами, уміння володіти різновидами стилів мовленнєвого спілкування в ситуаціях запобігання та врегулювання конфліктів. Комплекс дисциплін, що безпосередньо спрямовані на мовну підготовку майбутніх фахівців, зокрема спеціальності 013 «Початкова освіта», складають дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням», «Українська мова з практикумом», «Іноземна мова», «Практикум з усного та писемного мовлення (іноземна мова)», «Методика навчання української мови з каліграфією», «Методика навчання літературного читання» та інші. Опосередковано формування комунікативної компетентності здійснюється на заняттях з «Педагогічної майстерності (педагогічної творчості)».

Формування та удосконалення мовних знань майбутніх педагогів щодо чіткості і правильності вживання української мови як державної, дотримання вимог культури усного й писемного мовлення та визначення типів документів за різними класифікаційними ознаками забезпечують дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» та «Українська мова з практикумом». Зміст цих дисциплін спрямований на формування вміння застосування особливостей усної і писемної форм мовлення у педагогічній діяльності, доречне поєднання вербальних та невербальних засобів спілкування, забезпечення знань правил мовленнєвого етикету в різних комунікативних ситуаціях, складання і редагування текстів документів, аналіз педагогічних термінів нормативно-правових актів з погляду їхньої доцільності, відповідності правовим поняттям, навичок оперування фаховою термінологією, редагування, корегування та перекладу наукових текстів. В процесі вивчення української мови формуються вміння

застосовувати професійно профільовані лінгвістичні і літературознавчі знання як теоретичної основи початкового курсу мови навчання, іноземної мови, літературного читання та їхніх окремих змістових ліній.

Спеціальні компетенції щодо формування в учнів уміння й навичок застосування української та іноземної мов, забезпечення навчально-організаційних, загально-мовленнєвих, загально-пізнавальних, контрольних-оцінних завдань; застосування традиційних й інноваційних методів навчання рідної й іноземної мови, добору мовних, мовленнєвих вправ, комунікативних задач, здійснення аналізу уроку словесності в початковій школі та навчання спілкуватися державною мовою на офіційно-діловому рівні; володіння навичками нормативного літературного мовлення (його усною та писемною формою) в різних сферах комунікації, розуміння чужих і продукування власних програм комунікативної поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування, активній взаємодії з іншими мовленнєвими суб'єктами забезпечується дисциплінами «Методика навчання української мови з каліграфією», «Методика навчання іноземної мови», «Дидактика» та іншими. Варто підкреслити, що важливими є при цьому підготовка майбутнього педагога до навчання учнів володіти різновидами стилів мовленнєвого спілкування, здатність обирати найефективніший навчально-методичний комплекс для досягнення цілей і завдань навчання предмета/освітньої галузі в початковій школі, визначених Державним стандартом і навчальною програмою

В контексті підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності варто дослухатися до порад М. Вашуленка, що «слово мовлене не піддається практично ніякій корекції – ні в орфоепічному, ні в акцентологічному, ні в граматичному та стилістичному аспектах, за винятком мимохідь зроблених поправок у висловлюванні. І якщо дорослий слухач, учасник спілкування самостійно здійснює певною мірою цю корекцію у внутрішньому плані мовленнєвого сприйняття, то діти сприймають усе, особливо від учителя, без будь-яких внутрішніх поправок, засвоюють сприйняте і потім відтворюють у власному мовленні в такому варіанті, у такій формі, в якій вони цю інформацію сприйняли. При цьому маємо взяти до уваги ту обставину, що навчальне спілкування молодших школярів, особливо сільської школи, практично замикається на одній дорослій особистості, оскільки професіограма вчителя початкових класів є багатопредметною і особливо інтегрованою. Учитель початкових класів має допомогти учням усвідомити, що вони повинні говорити і писати зрозуміло для інших, що існують правила (норми), яких необхідно обов'язково дотримуватися кожній освіченій, культурній особистості. А тому традиційних знань з фонетики і граматики стає недостатньо, щоб успішно користуватися мовою як засобом спілкування. Для цього треба знати ще й найважливіші соціальні правила, вироблені народом упродовж віків, зважати на них і використовувати у різних ситуаціях [1, с. 8].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Мовний освітній простір на сьогодні вбачається організованим у такий спосіб, щоб у ньому відображалася мовна політика, яка б сприяла зміцненню позицій рідної мови і також відкривала нові можливості для професійного розвитку особистості. У структурі професійної підготовки майбутнього вчителя мовна освіта є чинником формування комунікативної, соціолінгвістичної та загальнокультурної компетенцій, що в умовах продуктивних реформ і переорієнтації на якісне і результативне навчання потребує наукового осмислення теоретико-методологічних засад дидактики і мови, що і буде предметом подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Вашуленко М.С. Вимоги до професійної мовленнєвої підготовки сучасного вчителя / М.С. Вашуленко // Шляхи вдосконалення мовної компетенції сучасного педагога (Матеріали регіональної науково-методичної конференції, 27 березня 2008 р.). – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – С.6 – 12.
2. Клепко С.Ф. Філософія освіти в європейському контексті / С.Ф. Клепко. – Полтава: ПОШПО, 2006. – 328 с.
3. Локшина О.І. Становлення «компетентнісної» ідеї в європейській освіті / О.І. Локшина // Реалізація європейського досвіду компетентнісного підходу у вищій школі України: матеріали методологічного семінару. – К.: Педагогічна думка, 2009. – С. 19 – 33.

4. European Commission. Common European Principles for Teacher Competencies and Qualifications. – Brussels : European Commission, 2005. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// europa. eu.int/comm/education/policies/2010/doc/principles_en.pdf](http://europa.eu.int/comm/education/policies/2010/doc/principles_en.pdf).
- 5.OECD. The Definition and Selection of Key Competencies. Executive Summary. 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf>.
- 6.Kelly, M., Grenfell, M., Gallagher-Brett, A., Jones, D., Richard, L., Hilmarrsson-Dunn A. The Training of Teachers of a Foreign Language : Developments in Europe. A Report to the European Commission DG Education and Culture. University of Southampton, UK. – 2002. – 186 p.
- 7.Kelly M., Grenfell M. European Profile for Language Teacher Education. A Frame of Reference. University of Southampton, UK. – 2004. – 124 p.
- 8.Turning Education Structures in Europe. General brochure [Електронний ресурс]. – 2007. – Режим доступу : <http://tun-ing.unideusto.org>.
9. Educational Structures in Europe II. Universities' contribution to Bologna Process, Final Report – Phase 2/ Edited by Gonzales, J., Wagenaar, R. – University of Duets, University of Groningen, 2005. – P. 75.
10. The Teacher Education Curricula in the EU [Електронний ресурс]. – Brussels, 2010. – Режим доступу :<http://ec.europa.eu/education/school-ucation/doc/teacherreport.pdf>.
11. Zlepšování kvality vzdělávání učitelů [Електронний ресурс]. – Brussels, 2014. – Режим доступу <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT>

References

1. Vashulenko M.S.(2008), Vymohy do profesiinoi movlenniivoi pidhotovky suchasnoho vchytelia [Requirements for professional speech training of modern teacher/pedagogist] Ways to improve the linguistic competence of modern teacher/pedagogist (Materials of regional scientific and methodical conference, March 27, 2008). Zhytomyr: Published by ZhSU named after I. Franko, P.6 - 12.
- 2.Klepko S.F. (2006), Filosofiia osvity v yevropeiskomu konteksti [Philosophy of Education in European Context], Poltava : POIPPO, 328 p.
- 3.Lokshyna O.I. (2009), Stanovlennia «kompetentnisnoi» idei v yevropeiskii osviti [Formation of "competent" idea in European education], Realization of European experience of a competent approach in higher education of Ukraine: materials of methodological seminar, K. : Pedagogical thought, P. 19 – 33.
- 4.European Commission. Common European Principles for Teacher Competencies and Qualifications, Brussels: European Commission (2005), [Electronic Resource], Available at: [http:// europa. eu.int/comm/education/ policies/2010/doc/principles_en.pdf](http://europa.eu.int/comm/education/policies/2010/doc/principles_en.pdf) [Accessed 12 February 2018].
- 5.OECD. The Definition and Selection of Key Competencies. Executive Summary (2005), [Electronic Resource], Available at: <http://www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf> [Accessed 12 February 2018].
- 6.Kelly, M., Grenfell, M., Gallagher-Brett, A., Jones, D., Richard, L., Hilmarrsson-Dunn A. (2002), The Training of Teachers of a Foreign Language : Developments in Europe. A Report to the European Commission DG Education and Culture. University of Southampton, UK, 186 p.
- 7.Kelly M., Grenfell M. (2004), European Profile for Language Teacher Education. A Frame of Reference. University of Southampton, UK, 124 p.
- 8.Turning Education Structures in Europe. General brochure (2007), [Electronic Resource], Available at: <http://tun-ing.unideusto.org> [Accessed 12 February 2018].
9. Edited by Gonzales, J., Wagenaar, R. (2005), Educational Structures in Europe II. Universities' contribution to Bologna Process, Final Report, Phase 2, University of Duets, University of Groningen, P. 75.
10. The Teacher Education Curricula in the EU (2010), Brussels [Electronic Resource], Available at: [http://ec.europa.eu/education/school-ucation/doc/ teacherreport.pdf](http://ec.europa.eu/education/school-ucation/doc/teacherreport.pdf) [Accessed 12 February 2018].
11. Zlepšování kvality vzdělávání učitelů (2014), [Electronic Resource], Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT> [Accessed 12 February 2018].

В статті розглядається проблема мовної освіти в структурі професійної підготовки майбутнього педагога. Визначено, що мовна освіта в умовах вищої школи є багатограничним феноменом, сутність якого розкривається в історико-культурному, інституціональному, системно-структурному аспектах. Підкреслено, що зміст освіти вчителя початкової школи складається з формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи, здатності розуміти чужі мови та розробки власних програм комунікативного поведіння, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування, активної взаємодії з іншими мовними суб'єктами, вміння володіти різноманітними стилями мовної спілкування в ситуаціях врегулювання конфліктів. Сделано висновок, що мовна освіта є багатограничним феноменом, сутність якого розкривається в історико-культурному, інституціональному, системно-структурному аспектах. Підкреслено, що зміст освіти вчителя початкової школи складається з формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи, здатності розуміти чужі мови та розробки власних програм комунікативного поведіння, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування, активної взаємодії з іншими мовними суб'єктами, вміння володіти різноманітними стилями мовної спілкування в ситуаціях врегулювання конфліктів. Сделано висновок, що мовна освіта є багатограничним феноменом, сутність якого розкривається в історико-культурному, інституціональному, системно-структурному аспектах. Підкреслено, що зміст освіти вчителя початкової школи складається з формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи, здатності розуміти чужі мови та розробки власних програм комунікативного поведіння, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування, активної взаємодії з іншими мовними суб'єктами, вміння володіти різноманітними стилями мовної спілкування в ситуаціях врегулювання конфліктів.

Ключевые слова: мовна освіта, майбутній педагог, професійна підготовка, комунікативна компетентність.

The article deals with the problem of language education in the structure of the future teacher's professional training. The characteristics of the European profile of language pedagogical education are presented as follows: knowledge of the main language categories, definition of strategies and skills, development of reflexive language practice and objective self-esteem; understanding of social and cultural values, the diversity of languages and cultures, the importance of studying and teaching foreign languages and cultures, learning on the basis of the European Commonwealth. It has been determined that language training in higher education is a multidimensional phenomenon, the essence of which is disclosed in the historical and cultural aspect (archetype of European culture), institutional aspect (subsystem of national educational systems), system and structural (a set of typologically different variational models that differ in national-cultural features, professional requirements, organizational, managerial, teaching and methodological support). It is emphasized that the content of the elementary school teacher training consists in forming the communicative competence of future teachers of the post-secondary school, the ability to communicate in the official language at the official-business level; have the skills of normative literary speech (his oral and written form) in various spheres of communication, the ability to understand others and produce their own programs of communicative behavior, adequate to goals, spheres, situations of communication, active interaction with other speech actors, ability to possess varieties of speech styles communication in situations of conflict prevention and resolution. It is concluded that the language education space today is organized in such a way that it reflects a language policy that would contribute to strengthening the position of the native language and also opened up new opportunities for the professional development of the individual. The language educational space today is organized in such a way that it reflects a language policy that would contribute to strengthening the position of the mother tongue and also opened up new opportunities for professional development of the individual.

Key words: linguistic education, future teacher, professional training, communicative competence.